

Yayın Değerlendirme/Book Reviews

Prof. Dr. Okan Yeşilot vd. (Ed.) (2020).
*Türk Dünyasında Ortak Alfabe:
Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler*. İstanbul:
Ötüken Yay.*

İsmail Altınöz**

İnsanın duygu ve düşüncelerinin ifade vasıtası olan dil ancak yazıyla hayat kazanır. Bir dilin varlığına işaret eden, bir dille kültür birikiminin ortaya konulmasını sağlayan, onu koruyan ve gelecek nesillere aktaran en önemli unsur yazıdır. Yazıyı bir araya getiren ana unsur ise; alfabledir. Bu vesileyle alfabe; her dilde kelimelerin ve cümlelerin bir araya getirilerek insanlar arasında iletişim kurmasını sağlamaktadır.

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından ilki 18-20 Kasım 1991 tarihlerinde yapılan toplantının devamı niteliğinde olan “İkinci Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu”, Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu ve Sultanbeyli Belediyesi Başkanlığı desteğiyle 20-21 Kasım 2018 tarihleri arasında yurt içi ve yurt dışından birçok bilim adamının iştirakiyle İstanbul’da düzenlenmiştir.¹ Adı geçen sempozyuma sunulan bildiriler editörler kurulu tarafından düzenlenerek kitap haline getirilmiş ve Ötüken Neşriyat tarafından 2020 yılında yayımlanarak bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.

* Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:
Altınöz, İsmail (2021). “Prof. Dr. Okan Yeşilot vd. (Ed.) (2020). *Türk Dünyasında Ortak Alfabe: Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler*. İstanbul: Ötüken Yay.”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 311-321.

** Dr. Öğretim Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-0716-6014
altinoz@ksu.edu.tr

Eser; sunuş, dört bölüm ve Sonuç Bildirgesi'nden oluşmaktadır. Kitap, çeşitli ülkelerden 21 yazarın makalelerini içermektedir.

Kitabın editörlerinden Özlem Deniz Yılmaz tarafından kaleme alınan sunuş kısmında; bu eserin Türk devlet ve topluluklarında kullanılmakta olan alfabelerin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinde Latin alfabesine geçiş süreci ve uygulamaları aşamasında karşılaşılan problemler ve bunlara yönelik öneriler yer almaktadır.

Çalışmada; Yavuz Akpınar'ın ifadesiyle: “Türk dünyasında alfabe birliği düşüncesinin genel olarak Türkçülük-Turancılık kavramlarıyla ilgili olarak ortaya çıktığı, bunun temelini Türk kavimlerinin tamamını Türk millî kimliği içinde görmek ve doğal olarak da bu ‘Türk milleti’nin tek bir yazı dili, tek bir bilim ve kültür hayatının olmasını arzu etmenin oluşturduğu, bu düşüncenin dışında tek başına ‘alfabe birliği’ni istemenin kültürel ve siyasi hiçbir anlamının olmadığı” belirtilmektedir.

Birinci Bölümde (s.13-55); “Türk Dünyasında Alfabe Sorunu” ana başlığı altında “Alfabe Değişiminde Uyulması Gereken İlkeler” (s.13-18) Ahmet B. Ercilasun tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, Türk dünyasındaki alfabe değişiminin temellerini genetik bir yapının oluşturmasına paralel olarak tarihî ve kültürel zeminini de unutmamak gerek demektedir. Bu düşünceden hareketle Türk dünyasının oluşturacağı alfabenin de akraba olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu akrabalığı sağlayan yakınlıklar maddeler halinde sıralanmaktadır. Bu maddelerde harfler ile sesler arasındaki uyum ve ahengin aynı olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yavuz Akpınar tarafından kaleme alınan “Türk Dünyasında Alfabe Birliği ile Millî Kimlik Anlayışı Arasındaki İlişkiler Üzerine Düşünceler” adlı başlıkta (s.19-32): 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra istiklâllerine kavuşan Türk devletlerinin kendi aralarında daha sağlıklı iletişim kurabilmeleri amacıyla “Türk Dünyasında Alfabe Birliği”nin yeniden gündeme geldiği belirtilmiştir. Burada Türk dünyasında Arap harflerinden Latin harflerine ve daha sonra Kiril alfabesine geçişin tarihî tekâmülüne değinilmiştir. Bu vesile ile millî kimlik anlayışı ile alfabe birliği arasındaki ilişkiler gözden geçirilmiştir. Türk dünyasında Arap harflerin matbaada dizgi esnasındaki zorluklardan yazılış ve söyleniş biçimlerine kadar Türklerin yapısına uygun olmadığına vurgu yapılmıştır. Bu zorluklar neticesinde Arap harflerinin

islah edilmesi konusunda başarı elde edilemeyince Latin harflerine geçme meselesinin gündeme geldiği üzerinde durulmuştur. Türk dünyasında Latin harflerine geçme düşüncesinin ilk olarak Azerbaycanlı Mirza Fethali Ahundzade tarafından ortaya atıldığı söylenmiştir. Ahundzade'nin Osmanlı Devleti'nde alfabe meselesi ile ilgili faaliyetlerine de burada yer verilmiştir. Aynı şekilde Ahundzade gibi Türk dünyasında (Türkiye'de dâhil) Latin alfabesine geçmeyi savunan aydınlar da bu kısımda yer almışlardır. Bu gayretlere İsmail Gaspıralı'nın faaliyetlerinin de eklenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu hareketler içerisinde Türk dünyasında ortak yazı dili kullanma fikrinin gündeme geldiği beyan edilmiştir. 1920'li yılların başlarından itibaren Türk dünyasında Arap harflerini terk edip Latin harflerine geçme isteklerinin yaygınlık kazandığına dikkat çekilmiştir. 26 Şubat 1926 tarihinde Bakü'de toplanan Birinci Türkoloji Kurultayı'nda ele alınan meseleler arasında Latin alfabesine geçişin önemli bir yer tuttuğu bildirilmiştir. 1928 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Harf İnkılabı ile Latin alfabesini kabul etmesi Sovyet yönetimi endişelendirdiğinden dolayı Türk boyları ile iletişimi tamamen koparmak amacıyla 1938-1940 yıllarında Sovyetler Birliği içindeki her bir Türk boyu ve topluluğuna birbirinde farklı Kiril alfabesinin kabul ettirilmesi sayesinde Türkistan'ın asırlık Çağatay yazı dili geleneğinin yok edildiği söylenilmiştir. Sovyet yönetimindeki Türk boyları arasındaki millî tarih ve kimlik anlayışının bu şekilde tahrif edildiği vurgulanmıştır. Akpınar, makalesinin sonunda Türk dünyasında alfabe birliğinin sağlanmasının, ilmî bir mesele olmaktan ziyade daha çok siyasî bir mesele olduğuna vurgu yapmıştır.

“XXI. Yüzyılda Türk Dünyasında Alfabe Sorunu ve Bilişim Uygulamaları” (s.33-46) başlığı Şükrü Halûk Akalın tarafından irdelenmektedir. Yazar, Osmanlı döneminde ilk kez alfabe sorununa XVII. Yüzyılda Kâtip Çelebi'nin değindiğine dikkat çekmekte ve son olarak XIX. yüzyılda Münif Efendi'nin bu konu üzerinde durduğunu söylemektedir. Akalın, kısacası XIX. yüzyılı, alfabenin tartışıldığı ama bir sonucun alınamadığı bir yüzyıl olarak nitelendirmektedir. XX. Yüzyılın ise; alfabe devrimlerinin, değişim ve dönüşümlerinin yüzyılı olacağına dikkat çekmektedir. Buradan hareketle XX. Yüzyılda Türk dünyasında Alfabe hareketleri üzerinde durmaktadır. İlki Azerbaycan'da yapılan “Birinci Türkoloji Kurultayı” ve İkincisi ise; Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen “Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu” ve son olarak yine aynı enstitü tarafından 20-21 Kasım 2018 tarihinde “İkinci Milletlerarası Çağdaş Türk

Alfabeleri Sempozyumu” ile Türk Dünyasında alfabe sorununun bilimsel anlamda tartışıldığı ifade edilmektedir. Tanıtımını yapmakta olduğumuz bu kitap, adı geçen sempozyum bildirimlerini ihtiva etmektedir. Ayrıca, bu makalede Türk dünyasında bilişim uygulamalarında Türkçe karakterlerin kullanımını üzerinde kapsamlı bir şekilde durulmaktadır.

Elchin İbrahimov “Geçmişten Günümüze Türklerde Alfabe Sorunu” (s.46-58) başlığını ele almaktadır. Türklerin Orta Asya’dan çıkarak değişik coğrafyalara yayılmaları neticesinde alfabe değişikliklerine, farklı dil ve lehçelerde konuşmaya başladıklarına dikkat çekilmektedir. Burada Türkmenistan’ın “ı” yerine “y” kelimesini kullanmasının Türkçe’ye uygun olmadığı ve alfabe konusunda büyük karışıklıklara meydan verdiğine değinilmektedir. Ayrıca, Sovyetler tarafından 1940 yılında Türkî Cumhuriyetlere uygulanan Kiril alfabesinin her cumhuriyet için ayrı karakter taşıması, bu cumhuriyetlerin aynı milletin çocuklarını birbirinden uzaklaştırmayı amaçlayan özel bir tasarım ürünü ve planlanmış bir politikanın devamı ve uygulaması olması üzerinde durulmaktadır. Yazar, sonuç kısmında öneriler bahsi ile yazısına son vermektedir. Bu öneriler arasında Latin alfabesini sık kullanmayan Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan’ın kesin olarak Latin alfabesine geçmesine yer verilmektedir. Burada yapılması gereken en önemli işlerden birisinin tüm Türk devletlerinin, ortak alfabe çalışmalarına bir an evvel başlaması önerilmektedir. Bugün Türk dünyasının dilde birliğinin temel anahtarının alfabe olduğu belirtilmekte, alfabede birlik sağlanamazsa asla ortak konuşma (iletişim) dilinin ortaya çıkamayacağı açıklanmaktadır.

İkinci Bölümde (s.59-122); “Türk Dünyasında Ortak Alfabe, Ortak Dil” ana başlığında “Türk Ülkelerinde Ortak Türk Latin Alfabesinin Onaylanması Konusundaki Son Gelişmeler ve Çözüm Arayışları” (s.59-80) başlığı Timur Kocaoğlu tarafından incelenmiştir. Bu çalışmada, Türk dünyasında alfabeler konusundaki tartışmaların dönüm noktasını 1926 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti’nin başkenti Bakü’de yapılan Birinci Türkoloji Kurultayı’nın teşkil ettiği söylenmektedir. Yazar, sonuç kısmında Türk dünyası için neden tek bir ortak Türk Latin alfabesi gereklidir? sorusuna cevap aramaktadır.

“Ortak Türkçenin Oluşmasında Ortak Alfabenin Yeri” (s.81-88), başlıklı yazıda Rufat Rustamov Türklerdeki alfabenin tarihi gelişimine değindikten sonra, ortak alfabenin önemine vurgu yapmaktadır. Ortak Türk Dili

anlayışının Türklerde iletişimi kolaylaştıracağı ve bu alfabenin yazımı ve terminolojinin bu alandaki sorunları çözeceği beyân edilmektedir. Ortak alfabeğe geçmenin teknoloji dili olan Latin alfabesinden kaynaklandığı da anlatılmaktadır.

Alimkhan Zhunisbek tarafından yazılan makalenin başlığı: “Ortak Türk Latin Alfabeti Hakkında” (s.89-97)’dir. Türklerin kullanmış oldukları alfabelerin farklı olmalarından dolayı ortak bir yazı dilinin oluşmadığına dikkat celb edilmektedir. Bu vesileyle Ortak Türk Latin Alfabetinin oluşturulmasının kaçınılmaz olduğu dile getirilmektedir. Kazakça’nın Rus etkisinden kurtularak ortak alfabeğe geçmenin faydaları tablolara dökülmüştür.

“34 Harfli Ortak Türk Alfabetinin F-Klavye Düzeninde Yerleştirimi” (s.98-109), İsa Sarı tarafından irdelenmektedir. Bu bildiri de, 34 harfli ortak Türk alfabetiyle ilgili genel bilgiler verildikten sonra, bu alfabenin fiziksel/dijital klavyeler üzerine nasıl yerleştirileceği ve klavyede yer almayan harflerin mevcut klavye düzenlerine nasıl uygulanabileceği konusuna temas edilmiştir. Bu hususta genel anlamda Türkçe’nin yazımına hem ergonomik hem de dağılımsal hem de psikomotor açıdan en uygun dizilim olan F-klavye dizilimi esas alınarak, yazar önerilerini bu klavye üzerinden yapmaktadır. Ayrıca, ünlü uzunluklarının ve kısalıklarının nasıl gösterileceğine ve bu gösterimi gerçekleştiren diyakritiklerin klavye üzerindeki yerleştirimine de temas edilmektedir.

İkinci bölümün son makalesinde; “Türk Dünyasının Ortak İletişim Dili Meselesi” (s.110-122) Abdrasul İsakov tarafından değerlendirilmektedir. Ortak iletişim dili meselesinin, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra yeniden Türk Dünyasının gündemine girdiği ve Türk dünyasında ortak iletişim dilinin olması için öncelikle ortak alfabenin olması gerektiği dile getirilmiştir.

Üçüncü Bölümde (s.123-176); “Ses, Fonem, Alfabe ve Yazım” ana başlığının alt başlıklarından ilki, “Başkurt Dilinin Fonetikliği ve Başkurtların Kullandıkları Alfabeler” adıyla Firdaus Khisamitdinova tarafından ele alınmaktadır. Bu makalede, Başkurt dilinin fonetikliğinin özellikleri ve şiveleri üzerinde durulmuştur. Yine aynı şekilde Başkurtların kullanmış oldukları alfabeler ve bu alfabelerin geçirmiş oldukları değişimler ele alınmıştır.

“Özbek Edebi Dilinin Alfabe ve Yazım Sorunları” (s.128-135) konusu Ni-

zomitdin Makhmudov tarafından tahlil edilmektedir. Özbekistan Cumhurbaşkanının 13 Mayıs 2016 yılında “Ali Şir Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi Açma” fikri ile ilgili fermanında da Özbek dilinin “imla ve alfabesini geliştirmek ve bununla ilgili teklifleri önerme görevi” mezkûr üniversitenin önemli vazifeleri arasında yer aldığı zikredilmektedir. Yürürlükte olan Özbek alfabesinin mevcut edebi dilin ihtiyaçlarını karşılamadığına, bu alfabede ses birliğinin olmadığına ve yazım sorunlarına yol açtığı dile getirilmektedir.

“Latin Esaslı Kırgız Alfabesi ve Fonolojik Yönleri”, (s.136-140), Syrtbai Musaev tarafından ele alınmıştır. Bu makalede, Latin esaslı Kırgız alfabesi bağlamında Kiril alfabesinde Kırgızca’ya giren kelimelerin bu dile fonetik olarak uymadığı bildirilmektedir. Makalenin sonunda Kırgızistan’ın Latin alfabesine geçiş sürecinde bazı ilkelere dayandırılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu alfabenin oluşturulmasında Kırgız dilinin fonolojik ve morfolojik özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının altı çizilmektedir.

Mustafa Öner tarafından kaleme alınan “Türk Dünyasında Çağdaşlaşma ve Alfabe”, (s.141-151) adlı makale, Türk dünyasında Modernleşme bağlamında Çağdaşlaşmanın tarihi tekâmülü ile ilgilidir. Bu çerçevede XIX. yüzyıldan itibaren çağdaşlaşmanın bir gereği olarak aydınların alfabe konusundaki tartışmaları bu başlığın ana temasını oluşturmaktadır.

“Kırgız Yazısının Latin Alfabesine Geçmesinin Bilimsel Esasları” (s.152-162) adlı makale Tashpolot Sadykov tarafından kaleme alınmıştır. Bu makalede, Kırgız hükümetinin 1927 yılının Aralık ayında Latin harflerine geçme kararı aldığı ve 1930 yılından itibaren eski Arap yazısının tamamen kullanımdan kaldırıldığı söylenilmektedir. Latin alfabesine geçişte sorunların başında imlâ kuralları, fonetik, morfolojik, leksikolojik ve sentaks olgularının geldiğine dayandırılmaktadır.

Erdal Şahin “Türk Dünyasında Alfabe ve Yazım Birliği Sorunu” (s.163-176) adlı makalesinde; Türk ülkelerinde Latin alfabesi temelinde yeniden alfabe ve yazım birliğinin sağlanabilmesi için kilit ülkenin Türkiye olduğunun altını çizmektedir. Türk dünyasında Alfabe değiştirmede siyasî karar verememe sorununun büyük bir engel teşkil ettiği izah edilmektedir. Bunun ardından; kabul edilmiş Latin esaslı alfabelerde ayrı işaretler sorunu, kabul edilmiş Latin esaslı alfabenin uygulanması sorunu, kabul edilmiş Latin esaslı alfabe-

lerle yazım (imlâ) ayrılığı sorunu, Türk dünyası ortak alfabe ve yazım komisyonunun olmayışı sorunu şeklinde devam etmektedir. Makalenin sonuç kısmında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk dünyasında Latin alfabesi temelinde alfabe ve yazım birliği oluşturma çalışmaları yapıldığına ancak yapılanların beklentileri karşılamadığı konusunda değerlendirmeler yapılmaktadır.

Son bölüm olan Dördüncü Bölümde (s.179-278); “Latin Alfabesine Geçiş Süreci ve Uygulamaları” ana başlığı işlenmiştir. Bu bölümün ilk başlığını “Gagavuzların Latin Alfabesine Geçiş Süreci, Uygulamaları ve Sonuçları” (s.179-201) adıyla Mustafa Argunşah ele almaktadır. Gagavuzların Latin alfabesiyle ilk tanışmalarının 1918 yılında Romanya’da meydana geldiği ve bu alfabe ile bir süre eğitim gördüklerinden söz edilmektedir. Ardından Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Bükreş Büyükelçiliği yaptığı 1931-1944 yılları arasında Gagavuz bölgesindeki okullarda Romence yanında Türkiye Türkçesi’nin de okutulduğuna işaret edilmektedir. Daha sonra II. Dünya Savaşı’nda Moldova’nın Sovyetler Birliği sınırlarına dâhil olmasıyla birlikte Rusça eğitime geçilmiş, 1957 yılında Kiril alfabesi temelinde bir Gagavuz alfabesi kabul edilmiş ve bu alfabe ile 1990’ların başına kadar çeşitli ders kitapları, edebî eserler ve süreli yayınların bu dilde basıldığı konusunda bilgiler verilmektedir. Romanya’nın Latin alfabesini kullanması sebebiyle Moldova’da 1989 yılında Latin alfabesine geçme kararı almış, 1991 yılında Romenceyi resmî dil olarak kabul etmişlerdir. Gagavuzların Latin alfabesi çalışmaları 1992 yılında resmiyete kavuştuktan sonra 1993 yılında yürürlüğe girmiş ve Gagavuz Meclisi tarafından kabul edilen 29 harfli Gagavuz Latin alfabesine bu makalede yer verilmiştir.

Bilgehan Atsız Gökdağ tarafından kaleme alınan “Kazakistan’da Latin Alfabesine Geçiş Süreci” (s.202-229) adlı makalede; Orta Asya’da Türk Cumhuriyetleri içerisinde kendi dilini kullanmadan Rusça’yı en fazla kullananların Kazaklar olduğu açıklanmıştır. Uzun müddet Arap alfabesini kullanan kazakların 1928-1940 yılları arasında Latin alfabesi, bu tarihten sonra Kiril alfabesinin kullanıldığı, 1923 yılı sonu itibariyle aydınların ve öğrencilerin Latin harflerine geçişi gündem oluşturmuştur. Alfabe sorununu çözmek amacıyla 12-18 Haziran 1924’te Orenburg’da bir toplantı gerçekleştirilmiş, ardından 1926 Bakü Türkoloji Kongresi’nde alınan karar ile 1929 yılından itibaren Latin alfabesinin Kazakistan’da kullanılmaya başlandığı söylenil-

mektedir. Daha sonra 1991 yılında Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanmasından ardından Kazakistan'da da Latin alfabesine geçiş süreci incelenmektedir. Mezkûr makalede 2012 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından açıklanan "Kazakistan'ın 2050 Yılı Stratejisi"nde ülkenin dil politikasına dair net hedefler koyduğu ve daha önceki planlamalarda 2020 yılı olarak hedeflenen Latin alfabesine geçme işinin 2050 stratejik planında 2025 olarak değiştirildiği belirlenmiştir. Latin alfabesine geçiş sürecinde Türk cumhuriyetleri arasında Latin alfabesine geçemeyen iki ülke Kırgızistan ve Kazakistan olduğu anlaşılmaktadır. Makalenin sonuç kısmında yazı dili olarak Kazakçanın 150 yıllık bir tarihi olduğu ve bu sürede Arap, Latin, Kiril ve Latin alfabelerinde eserlerin verildiğini ve bunun Kazak halkının kültürel sürekliliğini olumsuz yönde etkilediği varsayılmaktadır. Ayrıca, 2019 yılında Kazakistan'da yapılacak olan *Uluslararası Türkoloji Kongresi*'nin en önemli gündem maddelerinden birinin Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş süreci olacağına dikkat çekilmektedir.²

"Uygur Türklerinde Latin Alfabeti ve Kullanım Alanları" (s.230-245), adıyla Alimcan İnyet tarafından kaleme alınan makalede; Uygur Türklerinin Latin alfabesine geçme arzularının 1930'lı yıllarda başladığı belirtilmekte, Sovyet Uygurlarının Latin alfabesini 1947 yılına kadar kullandıktan sonra Rus Kiril alfabesine geçmek durumunda kaldıkları görülmektedir. 1949 yılında Doğu Türkistan Çin Komünistlerince işgal edilince Uygur Türklerinin dil ve yazı kültürü daha farklı bir gelişim çizgisi takip etmeye başladığı, 1956 yılında Doğu Türkistan sınırları içerisinde yaşayan Uygur, Özbek, Kazak, Tatar, Kırgız gibi Türk boylarının Rus alfabesi temelli Kiril alfabesi kullanılmaya başlanmış ve bu alfabenin 3 yıl kullanıldıktan sonra 1959 yılında Sovyetler Birliği ile yaşanan fikir ve görüş ayrılıkları nedeniyle Çin yönetimi, Doğu Türkistan'daki Türklerin Çin Pinyin alfabesine geçmesini kararlaştırdığı konusunda bilgiler bulunmaktadır. 1970'li yıllara gelindiğinde ise; yeni Uygur Latin alfabesine genç nesil ilgi göstermesine rağmen, orta ve üzeri yaş grubu bu alfabe benimsenemeyip Uygur Arap alfabesini kullanmalarından ötürü, gençler eski eserleri, yaşlıların da yeni eserleri okuyamaz hale geldikleri konusunda bilgiler sunulmaktadır. Çin Yönetiminin 1 Ağustos 1976'da Uygur Türklerince bin seneden beri kullanılagelen Arap alfabesini resmî olarak kullanımdan kaldırmasına rağmen, bu alfabe yeni Uygur alfabesiyle birlikte paralel olarak kullanılmaya devam etmiştir. Şincan Uygur Özerk Bölge Dil ve Yazı Komitesi tarafından ıslah edilen Arap alfabesi taslağı 23

Eylül 1983'te onaylanarak 1 Ocak 1984'ten itibaren kullanıma girmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde; Çin yönetimi tekrar “Uygur Latin Yezici” gibi adlar ile bilgisayar ve internet iletişimde kullanılmak üzere yeni bir Latin alfabesi taslağını ortaya koyduğu ve bu alfabenin 18 yıldır internet ortamında gençler tarafından yaygın bir şekilde kullanıldığı konu edilmektedir.

Abdulvahap Kara tarafından kaleme alınan “Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreçleri ve Alfabe Birliği Yolundaki Kazanımlar ve Eksiklikler” (s.246-263) adlı makalede; ilk başta Azerbaycan (1926) olmak üzere Türk Cumhuriyetlerinin Latin alfabesine geçiş süreçleri gözden geçirilmektedir. Bu cumhuriyetlerin Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş sürecinde yaşadıkları sorunların akabinde 1931 yılına gelindiğinde; SSCB içindeki tüm Türk halkları, Arap harflerinden Latin harflerine geçmiş oldukları gösterilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak Türk dünyasındaki alfabe konusundaki eksikliklere ve çözüm önerilerine yoğunlaşmıştır.

Kitaptaki son iki makale Tatar Alfabesine ayrılmıştır. Bu minval üzere; ilk Tatar alfabesi ilgili makalenin adı: “Tatar Alfabesinin Tarihi” (s.264-269)'dir. Makale Alfıya Yusupova tarafından kaleme alınmıştır. Kazan Tatarlarının VII. Yüzyıldan itibaren yazı diline sahip oldukları ve Runik alfabesini kullandıklarına yoğunlaşmaktadır. 922 yılında Bulgar Devleti tarafından İslâmiyet'in kabul edilmesiyle alfabenin değiştirilmesine sebep olduğu bilgisi verilmektedir. Tatarlar, Arap harfli alfabe bin yılı aşkın bir süre boyunca kullandıkları, XX. Yüzyılda Latin alfabesine geçme fikri ciddi bir şekilde tartışılmaya başlanıldığından söz konusu edilmektedir. 3 Temmuz 1927'de Tataristan Cumhuriyeti Halk Komiserleri Konseyi özel kararıyla Latin grafikli alfabe resmî bir alfabe haline getirmiş, ardından 1930 yılında ise; Tataristan'da *yaftalif* olarak adlandırılan bu yeni alfabenin yürürlüğe girerek ve uygulamaya konulmuştur. 1938 yılında Kiril harfli alfabenin ilk versiyonu hazırlanmış, bu yeni alfabenin 5 Mayıs 1939 yılında resmî şekilde yürürlüğe girdiği belirtilmiş, ancak 1989 senesine gelindiğinde ise; alfabe meselesinin yine gündeme geldiği belirtilerek nihayetinde 24 Aralık 2012 tarihinde Tataristan Cumhuriyeti Devlet Konseyi milletvekilleri “Tataristan'da Tatar Dilinin Devlet Dili Olarak Kullanımı” başlıklı bir yasa projesini kabul ettiklerine dair örnekler verilmektedir.

Zoia Kirillova tarafından yazılan “1920'li Yıllarda Tataristan'da Latin Alfabesine Geçiş Meselesi” (s.270-278), başlıklı makalede; 1920'li yıllarda Tatar

Türkçesi'nin kullanılmaya başlandığı, yeni imlânın 1922 yılında kullanıma geçtiği, Tatarlar arasında Latin alfabesine geçişin önderi olarak 1907-1908 senelerinde dostlarına Latin harfleriyle mektup yazan Tatar şairi Segity Remiyev olduğu, ancak onun fikirlerine katılımın az olduğu ve Arap harflerini ıslah edilmesinin savunmaları çoğunluğu üzerinde durulmaktadır. 3 Temmuz 1927'de Tataristan Cumhuriyeti Halk komiserliği kurulu özel kararıyla Latin alfabesi, Tatar Türkçesi'nin resmî alfabesi olarak ilan edildiği,³ 1 Ocak 1930 yılından itibaren Tataristan'da yeni alfabenin tamamen hayata geçirildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Kitabın sonunda sempozyum Sonuç Bildirgesi (s.279-280)'ne yer verilmiştir. Bu bildirmede; Birinci ve İkinci Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumunda alınan kararların çok isabetli olduğu ve aynen uygulanması gerektiğidir. Bu alınan kararların Türk Cumhuriyetlerini her yönden daha da yakınlaştıracakları gözler önüne serilmektedir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ortak alfabe üzerine tüm bildirimlerin tek bir noktada bulunduğu bu kitapta her ülkeden değişik bilim adamlarının değişik başlıklar altında çeşitlilik açısından bildirimler sunması bu kitabı diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır. Yazarların, kendi ülkelerindeki alfabe sorunlarından yola çıkarak konuyu ele almaları ve buna göre çözüm üretmeleri bu bildirimlerin ve kitabın önemli taraflarını ortaya koymaktadır. Türkiye Türkçesi ile yayımlanan bu kitap ilerde Türk Cumhuriyetlerinin ortak bir alfabede buluşma noktasında Türkiye'nin önderliğinde ve Türkiye Türkçesinin örneğinde ortak bir paydada buluşulmasına vesile olacaktır. Ayrıca, bu kitapta yer alan bildirimlerin görsel malzeme, tablo ve grafikler ile zenginleştirilmesi bu çalışmaları daha çok anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu kitap genel anlamda bağımsızlıklarına kavuşmasından günümüze kadar Türk Cumhuriyetlerindeki gelişmelere ilgi duyan her kesimden okuyucuya hitap etmekte ve Türk Dünyası ile ilgilenen kültür, sanat ve bilim adamları için önemli bir referans olarak bilim dünyasında yerini almıştır.

Türk Cumhuriyetlerinin Ortak Alfabe kullanarak bilim, kültür ve sanat vb. alanlarında ortak bilincin oluşmasına katkı sağlayacak olan bu eser, bu alandaki büyük bir boşluğu doldurarak gelecekte Türk Dünyasının ortak bir paydada buluşmasına katkı sağlayacaktır.

Açıklamalar

- 1 Sempozyum haber yazısı için bk. Özlem Deniz Yılmaz, “İkinci Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu 20-21 Kasım 2018’de İstanbul (Türkiye)’da Gerçekleşti”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD)*, Yıl:2019, Cilt:6, Sayı:1, s.102-108.
- 2 2018 yılında yapılan Türkoloji kongresi bildirimlerini ihtiva eden bu kitapta, yukarıdaki makalede bahsedilen 2019 Türkoloji Kongresi’nde nelerin konuşulduğu en azından 2020 yılında basılan bu eserde editörler tarafından bahsedilebilirdi. Bu konunun bu kitapta bahse konu edilmemesi bir eksiklik olarak görülmelidir.
- 3 Tatarların Latin alfabesine geçiş süreçlerine bir önceki makalede Alfiya Yusupova tarafından değinilmiştir.